

Biyokorsanlık Nedir? 8

Erdal Güler¹

Özet

1990'lı yılların başında, çevreci sivil toplum örgütlerinin ve biyologlar ile sosyal bilimcilerin katkılarıyla biyokorsanlık kavramı giderek yaygınlık kazanmıştır. Özellikle biyoçeşitlilik açısından zengin ve genetik kaynaklar ile geleneksel bilgilerin “sağlayıcısı” olan gelişmekte olan ülkeler, biyokorsanlık konusunu uluslararası sözleşmelerde ve müzakerelerde gündeme taşımıştır. Diğer taraftan, biyoteknoloji açısından gelişmiş ülkeler, genetik kaynaklar veya geleneksel bilgilere dayalı “kullanıcı” konumunda bulunarak biyokorsanlık suçlamasıyla karşı karşıya kalmışlardır. Biyokorsanlık kavramının uluslararası sözleşmelerde net bir şekilde tanımlanmamış olması ve kavramın birçok bileşeniyle iç içe geçmiş yapısı, bu konuda çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. Bu durum, aynı zamanda biyokorsanlıkla ilgili politika yaklaşımlarının geliştirilmesini etkilemiştir. Bu çalışmada, biyokorsanlık kavramının ortaya çıkış süreci, temel unsurları, biyokorsanlık olayları ve bu sürecin uluslararası sözleşmelerle ilişkisi ve Türkiye’de biyokorsanlıkla ilgili kavramsal tartışmalar ele alınmıştır. Çalışmada, Türkiye’de biyokorsanlık konusundaki literatürün sınırlı olmakla birlikte, son dönemde yeni yaklaşımlar ve disiplinler arası katkılarla birçok çalışma ve gelişme kaydedildiği tespit edilmiştir.

1. GİRİŞ

Biyokorsanlık, biyolojik kaynakların veya geleneksel bilgilerin yerli halkın rızası alınmadan yasa dışı yollarla patent ve fikri mülkiyet hukuku sayesinde kamusal mülkiyetten özel mülkiyete devrini sağlayan ve ticaret tekeli oluşturan kapsamlı bir süreçtir. 1992 yılında Rio de Janeiro’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda “*Bioçeşitlilik Sözleşmesi*”, sunulmuş ve 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmede, geleneksel bilgi öneminden bahsedilmiş ve geleneksel bilgi sahiplerinin buna göre haklarının tazmin edilmesi amaçlanmıştır. Bioçeşitlilik Sözleşmesi,

1 Öğr. Gör. Dr., Bartın Üniversitesi, Ulus Meslek Yüksekokulu, e-posta: e.guler@bartin.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-4787-4800.

2010 yılında kabul edilen Nagoya Protokolü'nün temelini oluşturmuştur. Nagoya Protokolü, genetik kaynakların, geleneksel bilgilerin korunması ve genetik kaynaklara erişimden kaynaklanan faydaların adil ve eşit bir şekilde paylaşılması açısından oldukça önemlidir. Mevcut fikri mülkiyet hukuku, yoksul ülkelerin doğal kaynaklarını ve ilişkili geleneksel bilgilerini savunmalarına yardımcı olmadığı aksine savunmalarına engel olduğu ileri sürülmekte ve esas kaynak ise Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS) gösterilmektedir (Gomes ve Sampaio, 2019 : 99). 13-24 Mayıs 2024 tarihleri arasında ise WIPO tarafından Cenevre'de “Fikri Mülkiyet, Genetik Kaynaklar ve İlgili Geleneksel Bilgilere İlişkin WIPO Anlaşması” kabul edilmiştir. Yerli halklarla geleneksel bilgilerle ilgili fikri mülkiyet bağlantısı kuran ilk anlaşma sayıldığı gibi Nagoya Protokolü'nün kabulünün ardından biyokorsanlığı önleme çabalarında önemli bir gelişmeyi temsil etmektedir.

1990'ların sonlarından günümüze kadar biyokorsanlıkla ilgili Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), Gıda ve Tarım Örgütü, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi çeşitli uluslararası ortamlarda tartışılmaktadır. 2000 yılında WIPO, “Fikri Mülkiyet ve Genetik Kaynaklar, Geleneksel Bilgi ve Folklor Hükümetlerarası Komitesi” (IGC), üye devletlerin temsilcilerinin katılımcı olduğu hükümetlerarası bir organ olarak kurulmuştur. WIPO, diğer uluslararası örgütlerle iş birliği yapmak suretiyle geleneksel bilgi ve genetik kaynaklar ile fikri mülkiyet arasındaki etkileşim hakkında uluslararası politika forumu önerisinde bulunmaktadır (Oğuz, 2009: 40). Gelişmekte olan ülkelerin iş birliği ve destekleri ile uluslararası müzakereler her ne kadar biyokorsanlığı önlemeye yönelik reformlar devam etse de kavram hakkında fikir birliği bulunmamakta ve uluslararası sözleşmelerde kullanılmamaktadır (Rabitz, 2015: 31-33). Bu çalışmada, biyokorsanlık kavramının ortaya çıkış süreci, temel unsurları, biyokorsanlık olayları ve bu sürecin uluslararası sözleşmelerle ilişkisi ele alınmıştır. Çalışmanın devamında, Türkiye’de biyokorsanlıkla ilgili kavramsal tartışmalar yapılmış ve uluslararası literatürle yapılan karşılaştırmalar ışığında politika önerileri sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL TARTIŞMA

1990'lı yıllarda çevreci sivil toplum kuruluşları tarafından biyokorsanlık kavramı, “sömürgecilik, kapitalizm ve küreselleşme” altında gelişen bir olguyu tanımlamak için ileri sürülmüştür. Bu kavram, biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgilerin, yerli halkların izni alınmadan kullanılması ve bu bilgileri koruyan topluluklara herhangi bir tazminat verilmeden ticari kazanç elde edilmesi anlamına gelmektedir (Sahay ve Kushwaha, 2025). Biyokorsanlık kavramı iki kelimeden türetilmiştir: “Biyo”, yaşam veya canlı organizmalarla ilgili

her şeyi ifade ederken, “piracy” ise korsanlık anlamına gelmektedir. Bu nedenle biyokorsanlık, biyolojik bir hırsızlık olarak yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle, fikri mülkiyet eliyle (patent sistemi) geleneksel bilginin ve genetik kaynakların yasadışı şekilde ele geçirilmesi ve geleneksel bilgilere dayalı ürünlerin buluş olarak sunulmasıdır (Gulati, 2019). “Biyolojik korsanlar”, şu eylemlerden birini veya her ikisini suçlanan bireyler ve şirketlerdir: a) Genetik kaynakların ve/veya geleneksel bilgilerin hırsızlık, kötüye kullanım veya patent sistemi aracılığıyla haksız yere yararlanılması; b) Genetik kaynakların ve/veya geleneksel bilgilerin ticari amaçlarla izinsiz ve karşılıksız toplanması. Biyokorsanlığın anlamı ve kapsamı sadece bir hukuksal mesele olarak değil, aynı zamanda bir ahlaki ve adalet meselesi olarak da ele alınması gerekir. Çünkü biyokorsanların eylemleri ile meşru uygulamalar (hukuksal düzenlemeler) arasında sınırların nerede çizilmesi gerektiğini belirlemek oldukça zordur. Biyokorsanlık nasıl tanımlanırsa, ona nasıl yaklaşılması gerektiğini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır (Dutfield, t.y).

Yerel toplumlar ve yerli halklar, geleneksel bilgileri ve biyolojik kaynakların kullanımından fayda sağlama hakkına sahiptir; bu haklar, CBD ve Nagoya Protokolü gibi uluslararası anlaşmalar tarafından tanınmaktadır. Bu haklar, eşitlik, adalet ve kültürel çeşitliliğe saygı ilkelerine dayanmaktadır. Bu hakların önemli bir yönü, önceden bilgilendirilmiş onay (PIC) kavramıdır. Bu ilke, yerli halklar ve yerel toplumların bilgileri veya kaynaklarıyla ilgili önerilen herhangi bir kullanımdan haberdar edilmesini ve onay verme veya vermeme hakkına sahip olduklarını göstermektedir. PIC, bunlara yönelik kararların, bu bilgiyi elinde bulunduran toplumların katılımını ve tanınmasını sağlamaktadır. Diğer önemli bir ilke ise, geleneksel bilgi ve biyolojik kaynakların kullanımından elde edilen faydaların “adil ve eşit paylaşılması”dır (Sahay ve Kushwaha, 2025). Fayda paylaşımı, bitki genetik kaynaklarına veya geleneksel bilgilerine erişim izni veren ülkelerin, çiftçilerin ve yerli toplumların, kullanıcıların bu kaynaklardan elde ettiği faydalardan pay almasını savunmaktadır. Ancak, “adil” ve “eşitlikçi” terimleri ile tam olarak ne kastedilmektedir? Hukuk, tıp etiği ve siyaset felsefesi gibi alanlarda ne kadar önemli bir yer tutsa da, bu kavram uluslararası sözleşmelerde net olarak tanımlanmamıştır (Jonge, 2011; Schroeder, 2007).

Biyokorsanlık sadece ticari kullanımdan doğan bu faydaların yerli halklarla paylaşılması değildir, aynı zamanda yerli halkın tanınmaması ve onlardan önceden izin alınmaması gibi unsurlarda bulunmaktadır. Biyoçeşitlilik açısından gelişmekte olan ülkeler ve yerli toplumlar ise bu durumun önüne geçmek amacıyla genetik kaynaklara ve geleneksel bilgilere dayalı patentlerde, bu “*kaynakların kökeninin açıklanması*” şartının uluslararası bağlayıcı hale getirilmesini talep etmektedirler. Gelişmekte olan bu ülkeler,

bu şartın TRIPS anlaşmasına bağlanmasını isteselerde gelişmiş ülkelerle olan uzun müzakerelerden sonra 2010 yılında kabul edilen Nagoya Protokolünde ve bu sözleşmenin devamı niteliğindeki 2024 yılında imzaya açılan “*Fikri Mülkiyet, Genetik Kaynaklar ve Geleneksel Bilgiye İlişkin Anlaşması*”nda yer almıştır. Böylelikle herhangi bir ülke tarafından verilen patentlerde, genetik kaynakların kökenine sahip ülkeler tespit edilerek onların tazminat almaları veya onlardan izin alınması sağlanmış olabilecektir. Ancak anlaşmanın bağlayıcı olması için tarafların onaylaması gerekmektedir.

Biyokorsanlığa dayalı patentler, üretim maliyetlerinde artışa yol açtığı gibi tarımsal ve endüstriyel faaliyetleri de belirli kültür çeşitleri ve türlerine odaklayarak genetik tek tipçiliğini (monokültür) teşvik etmektedir. Bu yöntemle dayalı tekelleşme süreci, gelecek nesillerin bilgiye ve ortak mülkiyete ait doğal genetik kaynaklara serbest erişimini engellemesine yol açabilmektedir (Gulati, 2019). Bu durum, yerli halkların haklarını ciddi şekilde ihlal etmektedir. Yerli topluluklar, biyolojik kaynaklardan elde ettikleri buluşlarla ilgili patent başvurusu yapma konusunda adil bir şans bulamazken, birçok kez büyük şirketler bu tekniklerle ilgili bilgileri kullanarak üstün konumda yer almaktadırlar. Çünkü patentler, geleneksel bilgilere dayanan küçük bir değişiklik ve diğer başvuru gerekliliklerini yerine getirerek verilebilir (Mathew, 2013). Yerli toplulukların büyük bir kısmı gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır. Bu tür ülkelerin ekonomisinin büyük bir kısmı, kültürel ve geleneksel bilgilere dayanmaktadır. Dolayısıyla geleneksel bilgilerin suiistimal edilmesi, hak edilen tazminatın ve gelirin paylaşılmaması, bu toplulukları dezavantajlı bir konuma düşürmektedir (Vyas, 2020: 138).

Uluslararası anlaşmalarda biyokorsanlık gibi bir sorunun nasıl çözümleneceğine dair henüz ortak bir konsensüs oluşturulamamıştır. Ülkelerin patent şartları-kriterleri, ülkeden ülkeye değişebilmekte ve teknik kavramlar hakkında net bir tanımın olmaması çatışmalara yol açabilmektedir. Sivil toplum örgütlerine göre, TRIPS araçları ile biyokorsanlık kolaylaşmakta ve bu durum yaygınlaştırılmaktadır. Bu kapsamda, biyokorsanlıklara karşı ulusal ve uluslararası alanda geleneksel bilginin yeterli şekilde korunmadığı ileri sürülmektedir. TRIPS anlaşması yanında biyokorsanlık sorununu oluşturan bir diğer kaynak ise ABD patent yasasıdır (Ragnar, 2004: 1-2). ABD patent yasası korumadaki yüksek düzeyi, birçok yabancı için patentleri teşvik etmektedir. Fakat, geleneksel bilginin büyük ölçüde belgelenmemesi, patent için yeni ürün arayan biyo-araştırma şirketlerine karşı savunmasız bırakmaktadır. Geleneksel bilgi, patent başvuru denetçileri tarafından düzenli olarak veri tabanında kaydedilmemektedir. ABD, diğer ülkelerdeki geleneksel bilgiyi, yeniliği, gerçek sahiplerine herhangi bir tazminat ödmeden

patentlenmesine izin verebilmektedir (Garcia, 2007). Genellikle de genetik kaynaklar ve bunlarla ilişkili geleneksel bilgilerin patent sistemi aracılığıyla biyokorsanlık vakalarında ABD en çok ön plana çıkmaktadır (Akıcı, 2024).

Biyokorsanlık olayları ve örnek davaları kavramın daha net anlaşmasına katkı sağlayacaktır. Bu örnekler arasında Basmati pirinci üzerindeki patent en yayın olanlardan biridir. 1994'te ABD'li bir şirket (RiceTec), ABD Patent ve Ticari Marka Ofisine, Hint pirinç fideleri ile başlayan ve yeni bitki çeşitleri elde ettiğini iddia ederek patent başvurusu yapmıştır. 1990 yılındaki W.R. Grace tarafından neem ağacının böcek ilacı olarak kullanımı, zerdeçalın tıbbi kullanımı ve Enola fasulyesi patentleri biyokorsanlık örnekleri arasında sayılabilir (Tripathi, 2014: 23). Özellikle Hindistan, verilen patentleri iptal ettirmek için davalar açmış ve dünya kamuoyunda biyokorsanlık olaylarına karşı farkındalık oluşturmada başarılı olmuştur. Patent davaları uzun yıllar (yaklaşık 5 yıl) sürebilmekte ve oldukça maliyetli davalar olabilmektedir. Bu nedenle Hindistan, 1990'lı yıllarda geleneksel bilgilerin kayıtlanma projesiyle, patentler verilmeden önce veri tabanının tarama yapılarak engellenmesine önüne geçmeye yönelik strateji geliştirmiştir. Örnek model olarak yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte genellikle, topluluklar herhangi bir tazminat almak için mücadele etmek zorunda kalırken, tazminat verildiği durumlarda bile şirketin elde ettiği karlara kıyasla çok küçük bir miktar olabilmektedir (Tripathi, 2014: 31). Ülkelerin biyokorsanlık olarak tanımlanabilecek olayların sıklığını ve etkilerini tespit etmeleri oldukça zordur, bu durumda net olarak sayıyı belirlemekte pek mümkün görülmemektedir (Robinson, 2012: 77).

3.İNDİRGEMECİ POLİTİKALARIN AŞILMASI

Türkiye'de alanyazında, biyokorsanlıkla ilgili yapılan çalışmalar sınırlı kaldığı gibi öte yandan son dönemde yeni yaklaşımlar ve disiplinlerin katkıları ile birçok çalışma ve gelişme yaşanmaktadır. Kavramla ile çeviride yaşan uyumsuzluk, kamu yönetimi perspektifinde böyle bir sorunun net anlaşılmasını yol açabilmektedir. Biyokorsanlık kavramı İngilizce karşılığı "bio-piracy", ancak Türkçe'ye "biyo-kaçakçılık" "bio-smuggling" olarak çevrilmektedir (Güler, 2022). Dolayısıyla iki kavramın içeriğindeki tanım ve yaklaşımlar, farklı kamu politikaları çıktıları ile sonuçlanmasına yol açabilmektedir.

Çevirideki hatadan bahsettikten sonra kavramlar arasındaki tanımsal farklılık ortaya konabilir. Açık göz vd., ülkemizdeki kavramsal çerçeve ile yapmış oldukları çalışmada, biyokaçakçılık ve biyokorsanlık kavramını farklarını vurgulamışlardır; "*Biyokaçakçılık, genetik kaynakların izinsiz*

olarak toplanması ve kullanılması, Biyokorsanlık ise biyokaçakçılığın bir adım ötesinde, genetik kaynakların izinsiz kullanılması sonucu elde edilen ürünlerin patentlenmesi ve ticarileştirilmesidir” (Açıkgöz vd., 2024). Türkiye’de son yıllardaki çalışmalarda, biyokorsanlık kavramının kullanımının yanında biyokaçakçılık kavramı ile de fikri mülkiyet ilişkisi kast edilmektedir. Dolayısıyla iki kavramın birbiriyle içiçe geçmiş durumda olduğu söylenebilir.

Türkiye’de biyokorsanlıkla ilgili bir çok kanun, yönetmelik veya mevzuat düzenlemesi yer almaktadır. Ancak biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgilerin yurt dışı patentlerinden fayda paylaşımı sağlayacak temel bir hukuki çerçeve çizilemediği gibi kavramsal tanım mevzuatta yer almamıştır. Türkiye’de biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik kapsamlı bir yasal düzenleme ilk kez 2002 yılında TBMM gündemine gelmiş; ancak 2010, 2012, 2017 ve 2021 yıllarında hazırlanan kanun teklifleri tasarı aşamasında kalmıştır. Türkiye’de biyokorsanlık sorunsalını, fikri mülkiyet temelinde esas alan ilk düzenleme, 2016 tarihindeki 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu 90. maddesinde yapılan değişiklik olduğu ileri sürülebilir: “*Buluş, genetik kaynağa veya genetik kaynaklarla bağlantılı geleneksel bilgiye dayanıyorsa bu kaynağın nereden alındığına ilişkin açıklamaya, patent başvurularında yer verilir*” maddesi eklenerek biyokorsanlığı (hatalı patentleri) önlemek amaçlanmıştır (Güler, 2024: 269). Türkiye, 2017 yılında “*Biyoeşitliliğe Dayalı Genelektel Bilginin Kayıtlanma Projesi*” başlatmıştır. Bu projeyle yerel halkın doğal biyolojik kaynaklardan faydalananarak geliştirdiği ilaç, maya, boya gibi geleneksel ürünlere ilişkin bilgilerin derlenmesi ve ulusal geleneksel bilgi veri sistemi oluşturulmak amaçlanmaktadır. Projenin sonucuna göre, Türkiye’nin biyolojik çeşitliliğine dayalı geleneksel bilgileri kullanarak, ürünlerin patentinin yabancılar tarafından alınması önlenilecek ve geleneksel bilgilere dayalı katma değeri yüksek yeni ürünlerin geliştirilmesine, Ar-Ge faaliyetleri için veri ve bilgi sağlanacaktır (Güler ve Bildır, 2023: 855-856).

Dünya’da geleneksel bilgilerin fikrî mülkiyet hukuku karşısındaki konumuna ilişkin uluslararası müzakereler ve görüşmeler devam etmektedir. 1992 tarihli Biyoçeşitlilik Sözleşmesi, 2010 yılında kabul edilen Nagoya Protokolü ve son olarak 2024’te imzalanan “*Fikri Mülkiyet, Genetik Kaynaklar ve Bağlantılı Geleneksel Bilgi Hakkında WIPO Andlaşması*”, geleneksel bilgilerin fikrî mülkiyet sistemi karşısında korunması bakımından önemli dönüm noktaları niteliğindedir. Ancak Türkiye, 1996 yılında Biyoçeşitlilik Sözleşmesini kabul ederken Nagoya Protokolüne mesafeli yaklaşmıştır. 2024 yılındaki Diplomatik Konferans’a ilişkin belgeler incelendiğinde, Türkiye konferansa kalabalık bir delegasyon ile katılmıştır. Bu durum ise Türkiye’nin konuya verdiği önemi göstermiştir. Fakat, Türkiye’nin “*WIPO Andlaşması*”na

katılım niyeti veya böyle bir niyet varsa öngörülen takvim hakkında mevcut durumda henüz net bir bilgi bulunmamaktadır (Ünsal, 2024).

Türkiye’de son yıllarda biyokorsanlık konusu üzerine bilimsel çalışmaların kapsamı genişlediği gibi politik ve yönetsel düzeyde de ilgisi artmaya başlamıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı, biyokorsanlıkla mücadele bakımından başat aktördür. Ancak biyokorsanlıkla ilgili İçişleri, Dışişleri, Adalet, Kültür ve Turizm, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı, TÜBİTAK, Türk Patent Enstitüsü gibi diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği halindedir. Biyokorsanlıkla mücadele açısından TBMM’de ilgili komisyonlarda, stratejik belgelerde, politika belgelerinde değinilmeye başlanmıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı, biyokorsanlıkla mücadele açısından “*Biyokaçakçılıkla Mücadele Eylem Planı*” (2016-2020) hazırlamıştır. Eylem planına göre, genetik kaynakların veya geleneksel bilgilerin korunması biyokaçakçılık olgusu üzerine oluşturulduğu ve fikri mülkiyet hukuku çerçevesinde sınırlılığın devam ettiği görülebilir. Örneğin Türkiye’de biyokaçakçılıkla ilgili mücadele yaklaşımında vakaların/ olayların tespiti, biyolojik veya endemik türlerin yabancılar tarafından izinsiz alınmasına bağlı olarak gerçekleşmekte ve bu nedenle farkındalık eğitimleri buna yönelik yapılmaktadır. Biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgilerin yurt dışında patentlendiği bilindiği halde patent iptal davalarına yönelik bilgi bulunmamaktadır (Güler, 2024: 277). Dolayısıyla biyokorsanlık kavramının politika belgelerinde fikri mülkiyet hukuku göz önüne alınarak bütünlükçü bir yaklaşımla ele alınmasına ihtiyaç olduğu ileri sürülebilir. Bu kapsamda aşağıdaki tabloda bazı öneriler yer almaktadır.

Tablo 1. Politika Alanında Çözüm Önerileri

Kavramın Yeniden Tanımlanması	-Biyokorsanlık kavramının fikri mülkiyet ve geleneksel bilgi, genetik kaynaklarla ilişkisi kapsamında mevzuatta tanımlanması,
Vakaların ve Olayların İzlenmesi	-Biyokorsanlık olaylarını, başka ülkelerdeki fikri mülkiyet sistemi taranarak ülkemiz genetik kaynaklarının tespit edilmesi
Ticari Kullanımından Elde Dilen Faydaların Paylaşımı (Patent davaları ile tazminat talebi)	-Eğer başka ülkeler tarafından herhangi bir ticari ürüne dönüştürülen ve kaynağın kökeni ülkemize aitse onlardan ticari kullanımdan doğan maddi/manevi faydalar sağlanmalı,
Toplumsal/Yönetsel Farkındalığın Artırılması	-Geleneksel bilgilerin asıl sahiplerinin kültürel, ekonomik kazanımlarını korumak, geleneksel bilgileri koruyan (özellikle 65 yaş ve üstü yetişkinler ve kadınlar) kişilere ulaşmak (ödüllendirme, teşvik sistemi kurulabilir)

Biyoçeşitliliği Koruma Kanunu	-Biyoçeşitliliği/geleneksel bilgileri fikri mülkiyet sistemi karşısında koruyan çerçeve yasal düzenlemelere yer verilmesi,
Uluslararası Anlaşmalara Uyum ve Reformlar	-WIPO kapsamında geleneksel bilgilerin korunmasına yönelik uluslararası anlaşmaların takip edilmesi ve reformların gerçekleştirilmesi,
Eğitim-Öğretim Programlarında Dersler ve Eğitimler	-Eğitim, çevre sorunlarına karşı toplumsal, bireysel farkındalık oluşturur; sürdürülebilir ve genetik kaynakları/ geleneksel bilgileri kaynakları korumanın sağlanması (biyokorsanlık farkınlığı)
Aktörler Arasında İş birliği	-Uluslararası kuruluşlar ve devletin işbirliğine ihtiyaç olduğu gibi sivil toplum örgütleri, kamu yönetimi, özel sektör ve yerel halkın katılımı, iş birliğinin sağlanması (Biyokorsanlığa karşı baskı grubu oluşturan sivil toplum örgütleri desteklenmeli)

Kaynak: (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve Tarım ve Orman Bakanlığı Stratejik Planı (2024-2028) gibi üst politika belgelerinde biyokorsanlıkla mücadelede yaklaşımı değerlendirildiğinde eğitimden turizme, tarıma, fikri mülkiyet hukukuna, ekonomiye ve yönetsel/örgütsel gibi farklı kamu hizmet alanlarına bağlı olarak daha geniş kapsamlı stratejiler geliştirildiği ve çözümler üretildiği görülmektedir. Her iki raporda, biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgilerin yurt dışındaki fikri mülkiyetine ilişkin takibini sağlayacak teknik ve hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesine yer verilmiştir (Güler, 2024: 277). Bu tür gelişmeler, Türkiye'deki politikaların biyokaçakçılıktan biyokorsanlığa doğru evrildiğini ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ

Biyokorsanlık, küresel ölçekteki geniş yankıları göz önüne alındığında ekonomik, toplumsal, kültürel birçok etkiye sahip olgudur. Gelişmekte olan ülkelerin iş birliği ve destekleri ile uluslararası müzakereler her ne kadar biyokorsanlığı önlemeye yönelik reformlar devam etse de kavram hakkında fikir birliği bulunmamakta ve uluslararası sözleşmelerde kullanılmamaktadır. Dolayısıyla ülkelerin veya uluslararası örgütlerin, biyokorsanlık tanımına olan yaklaşım farklılığı, korsanlık olaylarının tespitini de zorlaştırmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, biyokorsanlıkla mücadele açısından uluslararası bağlayıcı ilkeler, maddeler yürürlükte olmasını sert bir tutumla talep ederken

gelişmiş ülkeler ise bu durumun tersi bir yaklaşım benimsemektedir. Dolayısıyla uluslararası fikir birliğinin oluşması daha esnek, şeffaf ilkeler çerçevesinde iken ulusal devletler, hukuksal düzenlemelerle gerekli strateji ve tedbirleri almaya çalıştıkları görülmektedir.

Geleneksel bilgi açısından zengin bir tarihsel birikime sahip olan Türkiye'nin de uluslararası müzakereleri ve süreçleri takip ederek biyokorsanlıkla ilgili yönetsel ve hukuki reformlara ihtiyacı olduğu ortadadır. Nitekim, 2022 yılında DKMP Genel müdürlüğü, yeni bir yönerge çıkararak biyokorsanlıkla mücadelede fikri mülkiyet hukuku perspektifinde görev ve yetkilerini güncellemiştir. Hindistan'ın, Peru'nun uyguladığı politikalar gibi Türk Patent ve Marka Kurumu işbirliğiyle Türk genetik kaynakları, moleküler biyolojik ve biyoteknoloji ile geliştirilen kaynakların hammadde olarak kullanılan ticari ürünleri tespit edilmesi gerekmektedir. Türkiye'de en çok patent tescili yapan ülkelerin ofisleriyle anlaşma yaparak patentler verilmeden önce (genetik, biyolojik kaynakların ve geleneksel bilgileri korumak amacıyla) kaynakların kökenini tespit edecek tarama yöntemini bir an önce kuralmalıdır. Bu bağlamda Türkiye, 2017-2023 dönemini kapsayan biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilgiyi kayıt altına alma projesiyle savunma politikasına yönelik ilk adımı atmış durumdadır. Ancak, projenin sonuçlarına, uygulama aşamasına ve etkilerine ilişkin somut verilere henüz ulaşılammıştır. Bununla birlikte, kentlere yönelik artan göç hareketi, kırsal alanlardaki geleneksel bilgilerin sürdürülebilirliği açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel bilgilerin izlenmesi ve korunması amacıyla yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, yerel halkın aktif katılımının ve toplumsal farkındalığın artırılmasının daha fazla önem kazandığı açıktır.

Kaynakça

- Açıkgöz, A., Yılmaz, Ç., Koçer, O., & Sevinçik, M. (2024). Biyogüvenlik, biyokaçakçılık ve biyokorsanlık kavramları üzerine bir derleme. *III. International Korkut Ata Scientific Research Conference*, Osmaniye, 22-24 Kasım.
- Akıcı, T. C. (2024). *Genetik kaynaklar ve bunlarla ilgili geleneksel bilgilerin korunmasında (biyokorsanlığın önlenmesinde) fikri mülkiyet sisteminin rolü*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Dutfield, G. (t.y). What is biopiracy?, https://www.ecosystemmarketplace.com/wp-content/uploads/archive/documents/Doc_246.pdf, Erişim Tarihi: 13.12.2025.
- Garcia, J. (2007). Fighting biopiracy: The legislative protection of traditional knowledge. *Berkeley La Raza Law Journal*, 18, 7-28.
- Gomes, Magno ve Sampaio, L. (2019). Biopiracy and traditional knowledge: faces of biocolonialism and his regulation. *Veredas do Direito, Belo Horizonte*, 16, 34, 91-121.
- Gulati, R. (2019). Biopiracy, a biological theft? *International Journal of Legal Studies*, 1(5), 317-350.
- Güler, E. (2022). *Çevre politikası ve yönetimi bakımından Türkiye’de biyokorsanlık sorunu* (Doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Güler, E. (2024). On ikinci kalkınma planı ve Tarım ve Orman Bakanlığı stratejik planında biyokorsanlıkla mücadele yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 31(2), 267-280.
- Güler, E., ve Bildir, C. (2023). Biyokorsanlıkla mücadelenin taşra teşkilatı boyutu ile incelenmesi: Bartın Doğa Koruma ve Milli Parklar örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(3), 852-862.
- Jonge, B. (2011). What is fair and equitable benefit-sharing? *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 24, 127-146.
- Mathew, B. (2013). Traditional knowledge misappropriation and biopiracy in India: A study on the legal measures to protect traditional knowledge. *International Journal of Law*, 2(12), 202-210.
- Oğuz, A. (2009). Fikri mülkiyet hakları ve geleneksel bilgi (yerel) ve folklorun hukuki korunması. *FMR*, 9 (3), 10-52.
- Rabitz, F. (2015). Biopiracy after the nagoya protocol: problem structure, regime design and implementation challenges. *Bras. Political Sci. Rev.* 9 (2), 30-53.

- Ragnar, J. (2004). *Biopiracy, the CBD and TRIPS: Prevention of biopiracy* (Master's thesis, Faculty of Law, University of Lund). Sweden.
- Robinson, D. (2012). Biopiracy and the innovations of indigenous peoples and local communities. In P. Drahos & S. Frankel (Eds.), *Indigenous Peoples' Innovation* (pp. 77-94). ANU Press.
- Sahay, S., & Kushwaha, P. (2025). Biopiracy: Navigating the intersection of IPR, environment, and technology. *SSRN*. <https://ssrn.com/abstract=5295894> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5295894>
- Schroeder, D. (2007). Benefit sharing: It's time for a definition. *Journal of Medical Ethics*, 33(4), 205-209.
- Tripathi, U. V. (2014). Biopiracy: Myth or reality? *The Environment, Law and Society Journal*, 22-32.
- Ünsal, Ö. (2024). Fikri mülkiyet, genetik kaynaklar ve bağlantılı geleneksel bilgi hakkında WIPO anlaşması kabul edildi. <https://ankrapatent.com/fikri-mulkiyet-genetik-kaynaklar-ve-baglantili-geleneksel-bilgi-hakkinda-wipo-andlasmasi-kabul-edildi/> (Erişim tarihi: 09.11.2025).
- Vyas, H. (2020). Biopiracy: The eclipse of indigenous knowledge in India. *International Journal of Law*, 6(4), 137-143.

